

הַלְבוּת תַּעֲנִית סִימָן תַּקְעָה

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יז]

תִּלְשׁ שְׂאֵינוּ יָכוֹל לְהַתְּעִנּוֹת כְּלָמָה¹⁶.

18) ולגבי חולה שאין בו סכנה, כתב לעיל (סי' תקנ ס"ק ד) שכל שכן שהוא פטור מלצום, ואסור לו להחמיר על עצמו. ולגבי מי שעניו כראבות, הסתפק בדינו בביה"ל שם (סי"א ד"ה מיהו) האם חייב לצום.

[משנ"ב ס"ק יח]

אֶלָּא הוּא הַדִּין לְכָל בִּנְיָן שְׂאֵין צְרִיכִין¹⁷.

17) וכן לגבי איסור בניית בית מראש חודש אב העד התענית, כתב לעיל (סי' תקנא ס"ק יב) שאסור לבנות כל בנין שאין צריכים לדירוחו.

[משנ"ב ס"ק יט]

תִּלְשׁוּ אֵין בּוֹ סִפְּנָה¹⁸.

18) ובהיתר לבנותו אפילו שאין בו סכנה, כתב לעיל (סי' תקנא ס"ק יג) שהוא רק אם מחמת כן יגרם לו הפסד ממון, כגון שעל ידי הנפילה תשוב החומה יותר, וטעם ההיתר הוא משום שאינו בונה לצורך שמחה אלא למנוע הפסד ממון.

[משנ"ב ס"ק כ]

פְּרוּשׁ, שְׂאֵין מְאָרְסִין כְּלָל¹⁹.

19) וחומרת ימים אלו, כתבו תוס' (מגילה ה, ב ד"ה ממעטין) שהיא יותר מתשעה באב שבו מותר לארס. וכתב הרש"ש (שם) שהאיסור לארס הוא רק על הימים שלאחר שעברו הי"ג תעניות ולא נענו, שאי יש לנהוג כנופלים, אבל קודם לכן בזמן התעניות, יתכן שמתר לארס כמו בתשעה באב.

[משנ"ב ס"ק כב]

מִתְעַנֵּן וְיוֹצֵקִין²⁰.

20) ולהתענות בשנת השמיטה שבה אין זורעים (שעבור המים הנצרכים למלאות הבורות נהגו בירושלים שאין מתענים), כתב הכף החיים (סי' מא) בשם החוקי חיים והחטרי דוד שכיון ששביעית בזמן הזה נוהגת רק מרובק, וגם יש ספק איזו היא השנה השביעית, נהגו בירושלים להתענות על ירדית גשמים לצורך האילנות או תבואה הגדלה בהיתר, מפני שיש בכך חי נפש, בצירוף הטעם של דרכי שלום, ובשו"ת מנחת יצחק (חי' ס"ו נב) כתב שהורה הלכה למעשה להתריע על עצירת גשמים בשמיטה, וכתב הגר"ש דבליצקי (פלגי מים עמ' טב) שאף שבזמנינו רבים הם אלו שאינם שומרים שמיטה כדנה, מימי אין זה נחשב כמתפלל על מינים האסורים, וצריך להתפלל על הגשמים גם בשמיטה.

[משנ"ב ס"ק כה]

שְׂאֵין לָהֶם נְשִׂיא שִׁגְדוֹר עֲלֵיהֶם²¹, וְדַע, דְּאֶחָרוֹנִים מִסְתַּפְּקִין אֶפְלוּ בְּצִרְיָן יִשְׂרָאֵל אִם נוֹהֵג הַיּוֹם הַסְּדֵר־תַּעֲנִית, מִחֲמַת נֶה הַטַּעַם²²,

תִּלְשׁוּ מִשּׁוֹם דְּשִׁלְיַחֲוֹתָהוּ דְּקַמְאֵי קְעָבְדִין שְׂמָה²³.

21) ומכך שכתב השו"ע (סי' שאין גזורים תענית בלילה על הציבור אלא בארץ ישראל, הוכיח במשנ"ב לעיל (סי' תקסח ס"ק ט) לבאר מה שכתוב שם שאין תענית צבור בבבל, שהכוונה בכל חוץ לארץ.

22) ובזמן עצירת גשמים בימות החמה כשיש מקומות הזקוקים להם, כתב לעיל (סי' קיז ס"ק ט) שיכולים לבקש יתן טל ומטר רק בשומע תפלה, ובלחש, אבל לא יבקש הש"ץ בחזרת הש"ץ בקול רם, והמנהג בזמנינו שאומרו הש"ץ בחזרת התפילה בישומע תפלה, כפי הנוסח המודפס בסידורים יענו בורא עולם, וכי (ואינו אומר יתן טל ומטר) לברך, ובשבת, ראש חודש ויום טוב החלים בימים אלו אומרים י"ג מידות ומומרי תהלים של מטר הכתובים בסידורים, ותפילות יענו, כתב הערוך השלחן (שם סי' ט) שבימות החמה יש לאומרה רק בעצירה מרובה שמחמתה מתקלקלת התבואה, ולא בעצירה מועטה.

ואם חלה תענית בזמן עצירת גשמים שצריך לומר גם יענו של תענית וגם יענו של עצירת גשמים, הורה הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה הלכות תפלה סי' רג) שיקדים לומר יענו של תענית, לפי שיש חיוב לאומרו.

23) ובטעם הדבר שלא נהגו בזמן הזה לעשות סדר תעניות זה בעת עצירת גשמים, ביאר החזו"א (תורת המועדים ס"ק א) שבזמנינו מצוי להביא מזון מחוץ לארץ, ואין מורגשת הסכנה שבעצירת הגשמים.

[משנ"ב ס"ק ס]

לֹא פְּתִינִים אֶתְרִים²⁴.

24) ולקרות ייחלי במנחה לאחר שנענו, כתב שו"ת פרי הארץ (ח"ב א"ח סי' ה) שהעידו הזקנים שכן עושים.

[משנ"ב ס"ק ל]

דְּחֻזְמִין מִדִּים אֶנְקֵנוּ לָךְ עַל כָּל טָפָה נְכוֹ", כְּמוֹ שְׂפָתוֹב סִימָן רַכָּא²⁵, וְנֹשֵׁב אֵין תְּנִיד צְרִיךְ לְבָרְךָ²⁶, וְנִשׁ לְהַתִּיל קָנָם הַדּוֹר "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הֵנָּה בְּרַכּוֹ וְגו' קַעֲמִים²⁷.

25) ולגבי ארץ ישראל שמוציא בה יובש גדול ואין הגשם בא אלא לפרקים, כתב לעיל (סי' רכא ס"ק א) שיתכן שאף כשבא הגשם בזמנו יש לברך בפעם הראשונה שיורד, שכן הסתם כל אחד שמח בגשם, והביא שבפמ"ג משמע שאין לברך, וכתב בביה"ל שם (סי'א ד"ה אם) שהא"ר (שם ס"ק א) נשאר בצורך עיון בזה, ועל כן יברך ברכה זו בלא שם ומלכות, וכן כתב הכף החיים (סי' נח) שבכל ספק בדינים אלו, יאמרו הלל הגדול בלא שם ומלכות.

26) ואופן אמירתו לכתחילה, כתב הגר"ש דבליצקי (פלגי מים עמ' מא) שהיא צריכה להיות בציבור, ובדיעבד גם יחיד אומר.

27) וכיון שקודם ההלל הגדול אומרים "שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים", דייק הבארות אברהם (ח"א סי' כו) שראוי לומר ארתו בעמידה.

הַלְבוּת תַעֲנִית סִימָן תַקְעָה תַקְעוּ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק לא]

דלא נענו מפני תענית, רק משמא דרזימו עליה⁽¹⁾.

(28) ואם רוצים, כתב הגר"ש דבליצקי (פלגי מים עמי' מג) שיכולים לאומרו למחרת בלא ברכה, לצאת ידי דעת הריטבי"א (תענית כה, ב ד"ה מותגי' מנעשה) שמוטר לאומרו גם ביום שאחרי באותו שבוע.

(6) ולגבי סדר התפילה בתענית, כתב בשו"ע לעיל (סי' תקטו ס"ב) שנהגו הראשונים שיאמר השליח ציבור 'ענו' בין 'גואלי' ל'רופא', וכן לקרוא בתורה וידה' ו'הביא שיש שתמהו עליהם, והרא"ש (תענית פ"ב ס"י ב) יישב קושייתם, ולכן נהגים כמנהג הראשונים. ולגבי סדר התפילות בתענית על גשמים, ראה לקמן (סי' תקטט טעיפים א-ג).

[משנ"ב שם]

דמקראי'תא מצוה זו נהג רק בארץ ישראל⁽⁶⁾.

(6) וביאר הערוך השלחן (ס"ג), שהתקיעות נתקנו לתוקען בסוף כל ברכה ממש הברכות שמוסיפים בתפילה בתעניות [כמבואר בטור סי' תקעט], וכיון שאין תענית ציבור נהגת בחוץ לארץ, אין מוסיפים את הברכות בתפילה, וממילא אין די'כן לתקוע.

[משנ"ב ס"ק ב]

על הדברים, והאי'נא אין מתענין כלל בשעת הדברים⁽⁷⁾.

(7) וכשמתחיל הדבר בעיה, כתב הרמ"א (יו"ד סי' קטו ס"ה) שיש לברוח מן העיר, ובטעם הדבר כתבו בשו"ת מהרי"ל (סי' ג) ובהגהות רעק"א (שם ס"ק ה) בשם רבינו בחיי, שכשמידת הדין מתוחה אינה מבלדת בין צדיק לרשע, ואין לעמוד במקום סנה, ומי שכבר חלה בדבר התרפא, כתב ה"ם של שלמה (בבא קמא פ"ז סי' כו) שאינו צריך לברוח מהעיר, וכתב הט"ז (שם ס"ק ה) שבשעת הדבר לא יהלך באמצע הדרכים גם ביום, כמבואר בגמרא (בבא קמא ט, ב) שיש למלאך המות רשות להלך שם.

(8) וכן כתב הערוך השלחן (ס"ט) שבזמנינו אין מתענים, אמנם גזרים תענית בפדיון שיתנהו לעניים וירבו בתפילה ובאמירת הקטורת, שמבאר בזהר (פר' בראשית דף ק, ב) שהוא סגולה לעצירת המגיפה.

[משנ"ב ס"ק ד]

דאין זה קבע אלא אקראי בעלמא⁽⁸⁾.

(9) ואם אחד מהשלשה שמתו בשלושת הימים, מת במיתה אחרת, וכגון שנהרג או טבע או שהיה חולה קודם לכן, כתב הערוך השולחן (ס"ח) שאין זה נחשב לדבר.

[משנ"ב ס"ק יא]

הרי שרבתה בעיר מפלת⁽¹⁰⁾.

(10) ומנהג ירושלים, כתב הפרי האדמה (פ"ב מהל' תענית דין יב) שלא לנזור תענית ציבור על הרעש, ותעמם על פי הכתוב באבות דרבי נתן (פלי'ה) שמעולם לא היתה מפלח בירושלים, ורעש ומפלח דבר אחד הם.

סימן תקעו

על איזה דברים מתענין ומתריעין

[משנ"ב ס"ק א]

מצות עשה מן התורה לזעק ולהריעין⁽¹⁾ בקצוצרות על כל צרה שלא קבוא על הצבור⁽²⁾.

(1) ומצוה זו של תקיעה בשעת צרה, כתב האבי עזרי (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה) שהיא כוללת גם את מצות תקיעה בחצוצרות בשעת הקרבת הקרבן [שאניה נמנית לעצמה, כיון שהיא רק חלק ממצות הקרבת הקרבנות], ומנאן הרמב"ם יחד כיון ששתיהן באות לזכרון לפני ה'. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ה"א סי' קסט) שהיא מצוה אחת, ולכן יש לתקוע בתענית באותן החצוצרות שמעשו למקדש, וכתב שלכן לא נהגו בזמנינו לתקוע, שהרי אין לנו את החצוצרות שהיו במקדש, [אכן כתב שם, שהיינו רק לדעה שצריך בתענית חצוצרות כבמקדש, וראה במשנ"ב כאן שהביא את הברעת המגיד משנה שאין צריך רוקא חצוצרות בתענית אלא הוא הדין שופר].

(2) ואם נאמר בחלום לכמה אנשים שיגזרו תענית ציבור בעיר, כי צרה קרובה, הביא הרמב"ם יוסף (ס"ק ט) משו"ת זקן אהרן (סי' בא) בשם התשב"ץ (ח"ב סי' קכח), שגזרים תענית על הציבור.

[משנ"ב שם]

על הצר הצר⁽³⁾ אקבם⁽⁴⁾ וכו', וצקו עליהן⁽⁵⁾.

(3) ולגבי עיר שהקיפה עכורם, כתב השו"ע לעיל (סי' תקעא ס"ג) שאינם רשאים להתענות, כדי שלא לשבר את כוחם, אלא יקבלו על עצמם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו.

(4) ובטעם דברי השו"ע שמתענים גם כשאויב עובר בארצם להלחם עם עכו"ם אחרים, יש בראשונים שלושה פירושים: הרמב"ם (פ"ב מהל' תעניות ה"ד) כתב שמהכתוב (ויקרא כו ו) 'והרב לא תעבור בארצכם' נלמד שגם ראיית המלחמה נחשבת לצרה. הריטבי"א (תענית כב, ב ד"ה מפני) פירש שמא יגרום החטא וילקו בה. והמאירי (שם כב, א ד"ה חרב) פירש משום שהיוקם של הנייסות מצוי והניזוקים מקפידים עליהם, ומצוי הדבר שיבואו לידי קטטה.

